

**UBEK
ICSE**

**III. International
Congress on Science and Education**

▼ Proceedings ▲

21th- 24th March 2019

Afyonkarahisar-TURKEY

**International Congress on Science and Education 2019 (ICSE2019) Proceedings
Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi 2019 (UBEK2019) Tam Metin Bildiri Kitabı
21-24 March 2019 Afyonkarahisar, Turkey**

Yayın No. : 2352
ISBN :
Basım Sayısı : 1.Basım

© Copyright 2019, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

SPONSORS AND PARTNERS

AKADEMİK YAYINCILIK

COMMITTEES

Congress Honorary Chair

Prof. Dr. Mustafa SOLAK
(Rector, Afyon Kocatepe University)

Congress Chair

Prof. Dr. Murat PEKER
(Dean, Faculty of Education, Afyon Kocatepe University)

Chair of Organizing Committee

Prof. Dr. Gürbüz OCAK, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Congress Organizing Committee

Assoc. Prof. Dr. Bülent AYDOĞDU, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Eray EĞMİR, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Fatih GÜNGÖR, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Fatih ÖZDİNÇ, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Koray KASAPOĞLU, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Ahmet Murat UZUN, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Scientific Committee

Prof. Dr. Mustafa ERGÜN (Honorary President)
Emeritus Prof. Dr. Merv HYDE, University of Sunshine Coast, AUSTRALIA
Prof. Dr. Abdel-Badeeh M. SALEM, Ain Shams University, EGYPT
Prof. Dr. Adem DURU, Uşak University, TURKEY
Prof. Dr. Adnan BAKI, Karadeniz Technical University, TURKEY
Prof. Dr. A. Ali GAZEL, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Prof. Dr. Ahmet SABAN, Necmettin Erbakan University, TURKEY
Prof. Dr. Ali YILDIRIM, Orta Doğu Teknik University, TURKEY
Prof. Dr. Arif ALTUN, Hacettepe University, TURKEY
Prof. Dr. Asuman Seda SARACALOĞLU, Adnan Menderes University, TURKEY
Prof. Dr. Aytunga OĞUZ, Dumlupınar University, TURKEY
Prof. Dr. Behçet ORAL, Dicle University, TURKEY
Prof. Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK, Ankara University, TURKEY
Prof. Dr. Bünyamin AYDIN, Alanya Alaaddin Keykubat University, TURKEY
Prof. Dr. Celal DEMİR, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY
Prof. Dr. Ercan AKPINAR, Dokuz Eylül University, TURKEY

Prof. Dr. Erdal TOPRAKÇI, Ege University, TURKEY
Prof. Dr. Erdiñ ÇAKIROĐLU, Middle East Technical University, TURKEY
Prof. Dr. Erdoğan BAŞAR, Ondokuz Mayıs University, TURKEY
Prof. Dr. Ersin KIVRAK, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Prof. Dr. Gül ÜNAL ÇOBAN, Dokuz Eylül University, TURKEY
Prof. Dr. Gülay EKİCİ, Gazi University, TURKEY
Prof. Dr. Hakan TÜZÜN, Hacettepe University, TURKEY
Prof. Dr. Hakkı YAZICI, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Prof. Dr. Hayati AKYOL, Gazi University, TURKEY
Prof. Dr. M. Hilmi UÇAN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Prof. Dr. İbrahim EROL, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Prof. Dr. İbrahim MUTLU, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Prof. Dr. İsa KORKMAZ, Necmettin Erbakan University, TURKEY
Prof. Dr. Jale ÇAKIROĐLU, Middle East Technical University, TURKEY
Prof. Dr. Khalil Md NOR, Universiti Teknologi Malaysia, MALAYSIA
Prof. Dr. Kürşat YENİLMEZ, Eskişehir Osmangazi University, TURKEY
Prof. Dr. Kürşad YILMAZ, Dumlupınar University, TURKEY
Prof. Dr. Liliana Mihaela MOGA, Dunarea de Jos University of Galati, ROMANIA
Prof. Dr. Murat ALTUN, Uludağ University, TURKEY
Prof. Dr. Murat PEKER, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Prof. Dr. Oktay Cem ADIGÜZEL, Anadolu University, TURKEY
Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĐLU, Amasya University, TURKEY
Prof. Dr. Philip GARNER, The University of Northampton, UK
Prof. Dr. Sadi SEFEROĐLU, Hacettepe University, TURKEY
Prof. Dr. Salih ÇEPNİ, Uludağ University, TURKEY
Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY
Prof. Dr. Satılmış TEKİNDAL, Kocaeli University, TURKEY
Prof. Dr. Selahattin GELBAL, Hacettepe University, TURKEY
Prof. Dr. Seval FER, Hacettepe University, TURKEY
Prof. Dr. Sevilay KARAMUSTAFAOĐLU, Amasya University, TURKEY
Prof. Dr. Şeref MİRASYEDİOĞLU, Başkent University, TURKEY
Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR, Mersin University, TURKEY
Prof. Dr. Tayyip DUMAN, Bozok University, TURKEY
Prof. Dr. Tuđrul Kandemir, Afyon Kocatepe Üniversitesi, TURKEY
Prof. Dr. Uđur TÜRKMEN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Prof. Dr. Yavuz ERİŞEN, Yıldız Technical University, TURKEY
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ, Gazi University, TURKEY
Prof. Dr. Yüksel DEDE, Gazi University, TURKEY
Prof. Dr. Ziya ARGÜN, Gazi University, TURKEY

Prof. Dr. Zühal ÇUBUKÇU, Eskişehir Osmangazi University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÇOBAN, Dicle University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TEKBIYIK, Recep Tayyip Erdoğan University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Ali Sabri İPEK, Recep Tayyip Erdoğan University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Andrea Elena MATIC, Dunarea de Jos University of Galati, ROMANIA
Assoc. Prof. Dr. Aykut Emre BOZDOĞAN, Gaziosmanpaşa University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Bilge TAŞKIN-CAN, Pamukkale University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Bülent AYDOĞDU, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Demet YAYLI, Pamukkale University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Emel Funda TÜRKMEN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Fatih FİDAN, Afyon Kocatepe Üniversitesi, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Fatih KARAKUŞ, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Gülsüm HAZMAN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Gürbüz OCAK, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Hacer Hande UYSAL-GÜRDAL, Gazi University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Hilal AKTAMIŞ, Adnan Menderes University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. İjlal OCAK, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Mustafa DOĞAN, Yıldız Technical University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Münevver CAN YAŞAR, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Nil DUBAN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Nilgün TATAR, Alanya Alaaddin Keykubat University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Nilgün YENİCE, Adnan Menderes University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Nusret KOCA, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Olena MELNYK, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, UKRAINE
Assoc. Prof. Dr. Osman BİRGİN, Uşak University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Said TAŞ, Süleyman Demirel University, TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Süleyman YAMAN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Bayram ÇETİNKAYA, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Didem İNEL, Uşak University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Eray EĞMİR, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Etuğrul ERGÜN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Fatih GÜNGÖR, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Fatih ÖZDİNÇ, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. İlker Kiraz, Pamukkale University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Iryna PINCHUK, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, UKRAINE
Asst. Prof. Dr. Koray KASAPOĞLU, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Levent ÇELİK, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. M. Emin TÜRKOĞLU, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. M. Recai TÜRKMEN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKIR, Mehmet Akif Ersoy University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Mehmet ERKOL, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Mehmet KAHRAMAN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Mücahit GÜL TEKİN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Nuray KURTDEDE FİDAN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Nermin Karabacak, Recep Tayyip Erdoğan University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Nezahat. H. KARACA, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Nimet AKIN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Özgün UYANIK, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Rıdvan ELMAS, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Salih PAŞA, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Yrd. Doç. Dr. Serhat YILDIZHAN, Afyon Kocatepe Üniversitesi, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Serkan BULDUR, Cumhuriyet University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Tuğba SELANİK AY, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Ahmet Murat UZUN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Bilal UYSAL, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Erhan ÜNAL, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Kateryna NOVIKOVA, Alcide de Gasperi University of Euroregional Economy in Józefów, POLAND
Dr. Luminița TODEA, Technical University of Cluj Napoca, ROMANIA
Dr. M. Kürşat KOCA, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Małgorzata KANIEWSKA, Alcide de Gasperi University of Euroregional Economy in Józefów, POLAND
Dr. Nuray YILDIRIM, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Ramona DEMARCSEK, Technical University of Cluj Napoca, ROMANIA
Dr. Selcen Süheyla ERGÜN, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Stefania Cristina MIRICA, Dunarea de Jos University of Galati, ROMANIA
Dr. Tuğçe AKYOL, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Yunus Emre YÜKSEL, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Dr. Zarina MUSTAFA, University Science Malaysia, MALAYSIA

Secreteriat

Asst. Prof. Dr. Eray EĞMİR, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Asst. Prof. Dr. Koray KASAPOĞLU, Afyon Kocatepe University, TURKEY
Burak OLUR, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Web Design and Update

Dr. Ahmet Murat UZUN, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Fatih GÜNGÖR, Afyon Kocatepe University, TURKEY

EDITORS

Prof. Dr. Murat PEKER, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Prof. Dr. Gürbüz OCAK, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Bülent AYDOĞDU, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Eray EĞMİR, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Fatih GÜNGÖR, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Fatih ÖZDİNÇ, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Koray KASAPÖĐLU, Afyon Kocatepe University, TURKEY

Dr. Ahmet Murat UZUN, Afyon Kocatepe University, TURKEY

ULUSLARARASI BİLDİRİLİ KONUŞMACILARIMIZDAN BAZILARI...

Denver J. Fowler,
ABD

Yassine Aoussar,
Fas

Abdullah Ali Elhatari,
Katar

Raj Mehrotra,
Hindistan

Iryna Berezovska,
Ukrayna

Majed Al Khawaja,
Ürdün

Dounia Bakel,
Cezayir

Diyanet İşleri Başkanlığınca Okutulan Hutbelerin Yaygın Din Eğitimi Açısından Kritiği

Eyüp KURT, AKÜ, Türkiye, ekurt@aku.edu.tr

Öz

Toplumun din konusunda aydınlatma görevi ile önemli bir sorumluluk yüklenmiş olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, ülkemizde her Cuma günü, Cuma namazı esnasında, hutbe okuması bir vaki'dir. Bu vesile ile, yurdun hemen her köşesine uzanan camilerde, haftada bir defa, kısa süreli de olsa, Müslüman halka yönelik, yaygın bir eğitim faaliyetinin yapıyor olması, bir kazanım olarak düşünülebilir.

Hutbe rastgele bir konuşmadan öte aynı zamanda dinen bir ibadettir. Bu yüzden hutbenin formal yönü ile belağat/retorik esaslara uygunluğu ve dini çerçeveye içinde sunulması ayrı bir önem arz etmektedir. Bununla birlikte dua etme ve öğüt verme içerikli bir konuşma olan hutbenin Cuma dışında Bayram namazlarında da okutuluyor olması, eğitim faaliyeti ile birlikte, sosyal açıdan da birleştirici ve bütünleştirici olma adına bütün zamanlarda toplumsal bir önemi haizdir.

Dini bilginin insanlara ulaştırılmasındaki vesilelerden biri olan hutbenin, anlamı, önemi, gelenekte neyi temsil ettiği, dini olarak okunabilmesi için gerekli şartlar ve hükmü ile verilen mesajlar bu tebliğde irdelenecek ayrıca; tarihi bir geçmişi de bulunan bu kadim geleneğin ve aynı zamanda dini gerekliliğin, günümüzde ne denli verimli olarak kullanıldığına dair bir değerlendirmeye gidilerek öneri ve tekliflere yer verilecektir.

Özellikle hutbelerdeki konu seçimi, kullanılan dilin uygunluğu, üslup, uzunluk ve muhatap kitle açısından kritik yapılarak, eğitim adına kazanımlar söz konusu edilecektir. Bu vesile ile hatiplerin de hutbeye olan katkılarına değinilecek ve iyi hatiplerin yaygın din eğitiminde etkinliği konusuna temas edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Diyanet İşleri Başkanlığı, Yaygın Din Eğitimi, Hutbe

Abstract

The Presidency of Religious Affairs, which has an important responsibility with the task of illuminating the society on religion, is a case where sermons are given every Friday in our country during Friday prayer. In this context, it can be considered as an achievement that in the mosques extending to almost every corner of the country, once a week, for a short time, there is a widespread educational activity for the Muslim people.

The sermon is more than a random speech, but also religion is worship. Therefore, the formal orientation of the hutba and its conformity to the rhetoric / rhetorical principles and its presentation within the religious frame are of particular importance. In addition to praying and giving advice, the sermon, which is also taught in the prayer of feasts outside of Friday, has a social importance at all times in order to be social and unifying and integrative.

The meaning of the hutba, which is one of the occasions in which religious knowledge is conveyed to the people, the meaning, the importance of the hutba, the terms and conditions required for the religious readability of the messages will be examined in this paper; This ancient tradition, which has a historical background, as well as the religious necessity, will be used to evaluate how efficiently it is used nowadays and suggestions and proposals will be included.

In particular, the selection of subject in the sermons, the suitability of the language used, the style, length and the respondent mass will be critical in terms of education, gains will be made on behalf of education. In this context, the contributions of the orators will be touched on the sermons and will be touched on the effectiveness of the good preachers in the common religious education.

Keywords: Presidency of Religious Affairs, Common Religious Education, Sermon

Giriş

Ülkemizde din konusunda toplumu aydınlatmak ve din hizmeti veren kurumları yönetme görevi, ilgili yasa ile Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Halkımızı din konusunda aydınlatma faaliyetlerinden birisi de her hafta Cuma namazı için camilere gelen halkımıza sunulan hutbelerdir. Halkımızın çoğunluğunun bu namazlara iştirak ettiği dikkate alınır, bir yaygın din eğitimi aracı olan hutbelerin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Biz bu çalışmamızda, öncelikle araştırmamızda takip ettiğimiz yöntem hakkında bilgi verdikten sonra hutbenin dindeki yeri ile gelişimi konusundaki bilgileri ortaya koyduk. Akabinde de hutbelerin daha etkili olabilmesi için yapılması gerekenler ve alınması gereken önlemler hakkında önerilerde bulunduk.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yöntemi ile tasarlanmıştır. Yapılan çalışma, inceleme altına alınacak olan kitap, dergi ve makalelerde yer alan yaygın din eğitimi bağlamında etkili hutbe sunumu çalışmalarının derinlemesine betimlenebilmesi, var olan durumun detaylı bir şekilde yorumlanabilmesi ve bu yorumlara dayalı olarak kapsamlı öneriler getirilebilmesi için doküman incelemesinin yapıldığı nitel bir çalışmadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; eğitim, yaygın eğitim, din eğitimi ve hutbe kategorilerinde yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Bunlar konuyla ilgili yapılan araştırmalardır. Bunların künyelerine de Kaynakça bölümünde yer verilmiştir. Herhangi bir mekan ve zaman sınırlaması çerçevesinde yapılan çalışmalar, tek bir kesime yönelik istatistik verilerine dayalı çalışmalar, sınırlı bilgi sağlayacağı gerekçesiyle, evrene dâhil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama amacıyla, yaygın din eğitimi ve hutbe konusunda yayımlanmış kaynaklar üzerinde öncelikle alanyazın taraması yapılmış, konuyla ilgili makale, tez ve kitaplara ulaşılmaya çalışılmış ve bunların incelenip değerlendirilmesi ile birlikte konu hakkında ön bilgiler elde edilmiştir.

Hutbenin Mahiyeti

Hutbe Nedir?

“Hutbe, Arapça “h-t-b kökünden isimdir ve yaygın anlamıyla hatibin minberde yaptığı konuşmaya denir. Bir topluluk karşısında yapılan etkileyici konuşma anlamına da gelen hutbe, dinî literatürde başta cuma ve bayram namazları olmak üzere belirli ibadetlerin ifası esnasında icra edilen, genelde vaaz ve nasihati içeren konuşmayı ifade eder (Diyanet İşleri Başkanlığı (2018).

Hutbe irad eden kimseye ise hatip” denir. Hutbe kelimesi, her ne kadar Kur’ân-ı Kerim’de geçmese de, hem sözlük hem terim anlamıyla birçok hadiste yer almıştır. Hz. Peygamber’in ilk Cuma hutbesi 622 yılında, Ranuna Vadisinde gerçekleşmiştir. Veda hutbesi olarak bilinen ve Allah Resulü’nün en uzun hutbesi olarak nitelendirilen veda hutbesi ise; 8 Mart 632 Cuma günü Veda Haccında, Kusva isimli devesinin üzerinde, Arafat Vadisinin ortasında, yaklaşık 120 bin müslümana ve aslında onlardan başka diğer bütün Müslümanlara yönelik bir hitaptır. Hz. Peygamber’in hutbelerinden çeşitli örnekler ile Raşit Halifelerin bazı hutbeleri günümüze kadar ulaşmıştır (Şener, 2011, s. 20).

Hutbenin Yasal Dayanağı

İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın asli görevidir. Başkanlığın toplumu din konusunda aydınlatma görevi kapsamında, toplumun büyük bir kesimine ulaşabilmek açısından da hutbe, şüphesiz önemli bir yere sahiptir. (Diyanet İşleri Başkanlığı (2018).

Hutbenin Dini Dayanağı ve Gerekliği

Cuma günü ve Cuma namazı müminler için oldukça farklı bir önemi haizdir. Cuma namazı hutbe ile birlikte Müslümanların kalbinde müstesna bir namazdır. Bu konuda Cuma suresindeki ayetlerin ve Hz. Peygamber’in hadislerinin ve uygulamalarının tesiri oldukça önemlidir. (Diyanet İşleri Başkanlığı (2018).

Hutbenin İçeriği

Hutbe, herhangi bir söylemden öte bilgi verici, bazen duyulandıran, nasihat edici bir hitap tarzıdır.. Her haftanın Cuma günü ve bayram sabahlarında, camilerde toplanmış olan müminlerin başta dinî konularda olmak üzere, onlara yön verecek, birlik ve beraberliklerini pekiştirecek, ilişkilerini olumlu yönde etkileyecek ve onları her konuda aydınlatacak bir sesleniş için bir vesile ve bir fırsattır. Hutbe bu yüzden herkesin bilip anladığı bir dille irad edilir.

İki çeşit hutbe vardır: Biri; her hafta Cuma namazından önce okunan, diğeri ise Bayram namazlarından sonra okunan hutbedir.

Hutbelerde öncelikle Allah'a hamd edilir ve Hz. Peygamber'e salâvat getirilir. Ayrıca müminlere nasihat edilir ve dua ile sonlandırılır.

Hutbenin Tarihi

Peygamber Efendimiz, ilk Cuma namazını hicret esnasında Medine'ye yaklaşık bir saatlik mesafede bulunan Rânûnâ vadisinde kıldırılmıştır. İlk hutbeyi de burada okumuştur. Bu andan itibaren cuma namazı ve hutbe, Müslümanların haftalık toplanma ve görüşme vakti ve vesilesi hâline gelmiştir.

Hulefâ-i Râşidin döneminden itibaren hilafet merkezinde hutbe bizzat halife tarafından irad edilmiş, namazı da o kıldırılmıştır. Vilâyetlerde ise bu görevi halifenin atadığı valiler yerine getirmiştir. Ancak Abbasiler döneminde İslam topraklarının genişlemesi ve resmi meşguliyetlerin artması, halifelerin cuma namazını bizzat kıldırma geleneğini terk etmelerine neden olmuştur. Bundan sonra hutbe ve namaz için görevliler tayin edilmeye başlamıştır.

Peygamberimizden sonra göreve başlayan halife ve valiler, idarede takip edecekleri politikayı çoğunlukla hutbe yoluyla halka bizzat duyurmuşlardır. Örneğin Hz. Ebu Bekir, hilafetiyle ilgili ilk düşüncelerini ve takip edeceği temel ilkeleri hutbede açıklamıştır. Bunu diğer üç halife de takip etmiştir. Hutbede halifenin isminin anılması ise daha Hulefâ-i Râşidin döneminde başlamıştır.

Kaynakların bildirdiğine göre halife adına ilk hutbe okuyan kişi Hz. Ali'nin Basra valisi Abdullah b. Abbas'tır. Hz. Ali ile Muaviye arasında ortaya çıkan anlaşmazlık sırasında Hz. Ali'nin adının hutbede okunması, onun hilafetinin bir alameti sayılmış, halkın da sükut ederek dinlemesi kendisine biat olarak kabul edilmiştir.

Bir hükümdarın meşruiyet kazanması, onun saltanatının halife tarafından tasdik edilmesine bağlı olduğundan hükümdarlar ülkelerinde halife adına hutbe okutmuşlardır.

Netice itibariyle Osmanlı son döneminde hutbeler konusu büyük bir güncellik kazanmış, tartışılmış, bunun akisleri de dönemin süreli yayın organlarında ve diğer neşriyatta görülmüştür. Bu dönemde çok sayıda örnek hutbe yayınlanmıştır. Hutbenin dili konusundaki düzenleme ise Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiş, dualar haricindeki öğüt kısmının Türkçe irad edilmesi kararlaştırılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarihinde de söz konusu hizmetlerin etkinlik ve verimliliğinin artırılması amacıyla farklı uygulamalara gidilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı (2018)).

Hutbenin İbadet Boyutu

Hutbe ile İlgili Fıkhi Hükümler

Cuma namazının bir parçası olan hutbenin okunabilmesi ve geçerli olabilmesi için fıkıh ilminde bazı şartlar aranır. Bunlara; hutbenin rükünleri, şartları ve sünnetleri denilmektedir.

Hutbenin Rükünü

Ebû Hanîfe'ye göre hutbenin rükünü yani temel unsuru Allah'ı zikretmekten ibaret olduğu için, hutbe niyetiyle "elhamdülillah" veya "sübhânallâh" veya "lâ ilâhe illallah" demek suretiyle hutbe yerine getirilmiş olur. Fakat bu kadarla yetinilmesi mekruhtur. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise hutbenin rükünü, hutbe denilecek miktarda bir zikirden ibarettir ki, bu zikrin uzunluğunun da en az teşehhüd miktarı kadar yani Tahiyât duası kadar olması gerekir.

İmam Mâlik'e göre hutbenin rükünü, müminlere hitaben müjdeli veya sakındırıcı ifade taşımasıdır.

İmam Şâfi'ye göre ise hutbenin beş rükünü vardır. Bu rükünler şunlardır: 1. Her iki hutbede (hutbenin her iki bölümünde) Allah'a hamdetmek. 2. Her iki hutbede Peygamberimiz'e salavat getirmek. 3. Her iki hutbede takvâyı tavsiye etmek. 4. Hutbelerden birinde bir âyet okumak (âyetin birinci hutbede okunması efdaldir). 5. İkinci hutbede müminlere dua etmek. Hanbelîler'e göre ise hutbenin rükünleri, sonuncu hariç, Şâfiîler'deki ile aynıdır. (Diyanet İşleri Başkanlığı (2018)).

Hutbenin Yaygın Eğitim Açısından Önemi Ve Kitiği

Sosyal Bütünlük Yönüyle Hutbenin Önemi ve Kitiği

Gerek dünya üzerindeki bütün Müslümanlar dikkate alındığında gerekse ülkemizin büyük çoğunluğunu oluşturan Müslüman halk kitlesi dikkate alındığında, bütün zamanlarda birlik ve beraberliğe duyulan ihtiyaç aşîkârdır. Her yönden farklı büyük bir kitlenin her hafta, Müslümanlık paydasında Cuma nazlarında bir araya gelmesi ve hutbe dinlemesi, birlik ve beraberliğin tesis ve devamlılığını sağlamada önemli bir vesile ve etkidir.

Hutbe, cemaatin tamamının hazır bulunduğu, dikkatle takip edilen ve dinleyenler üzerinde önemli izler bırakabilecek bir etkinliktir. Bu etkinliğe ülkemizde her cuma yaklaşık yirmi milyon insanın katıldığı tahmin edilmektedir. Bu sayı, bayram hutbelerinde daha da artmaktadır. Geçmişte ve günümüzde böylesine bir fonksiyonu haiz olan hitabetin içerisinde dini

hitabet, dini hitabetin içerisinde de hutbe büyük öneme sahiptir. Zira hutbe, Allah ve Resulü'nün mesajlarının insanlara anlatılmasında, toplumu ilgilendiren birtakım hususların, asırlardır oluşan İslamî geleneğin/medeniyetin geniş halk kitlelerine aktarılmasında en etkili vasıtalarından biridir (Diyanet İşleri Başkanlığı (2018).

Cuma namazı ve Hutbe ve vesilesiyle her hafta on binlerce kişi aynı hedef doğrultusunda bir araya gelmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığınca görevlendirilen hatiplerin aynı anda yüz yüze binlerce kişiye hitap etmesi önemli bir etkileşim ve büyük bir fırsattır. Büyük kitlelere hitap etmek, günümüzde daha ziyade televizyon, sosyal medya vb. basın-yayın organları üzerinden mümkün olmaktadır. Dolayısıyla dini bir amaç doğrultusunda her hafta bir araya gelen müslümanlara yüz yüze hitap etme imkanını din görevlilerine sunması, Yüce Allah'ın bir lütfü ve ayrıca ülkemiz açısından büyük bir nimetidir. Aynı zamanda her hafta tekrarlanan bu uygulama, dinimizin birlik ve beraberliğe, toplumun sürekli diri ve aktif bir halde bulunmasına verdiği önemin en bariz örneklerinden biridir.

Fakat ne var ki günümüz ölçüğünde dinin ve devletin sunmuş olduğu bu imkan, ne hutbe irad edenler ne de dinleyenler açısından yeterli derecede verimli kılınmamaktadır. Bu imkanların azami düzeyde değerlendirilememesi, dolayısıyla camiye gelen cemaatin bir takım insani amaçlarla birbiriyle hemhal olamayışları, kimsenin diğerinin sıkıntısına ve derdine ortak olma çabasının olmayışı ve bir an evvel namazı eda edip gitme gayreti beklenen çıktıkların alınmamasına yol açmakta ve beklenen, hedeflenen sosyal bütünlük neredeyse en aza indirgenmektedir.

Bu konuda din görevlisinin sosyal kişiliğinin önemli olduğu izahtan varestedir. Ancak bununla birlikte cemaatin de bu konuda gerek din görevlisi ile gerekse birbirleriyle bütünleşme kaygısı neredeyse bulunmamaktadır.

Bütün bunların yanı sıra her statüden Müslümanların Cuma günü Cuma namazında eşit bir şekilde sıradan olarak kulluk düzleminde bir araya gelip, aynı nasihatleri dinlemesi, aynı duaları okuyup amin demesi, aynı havayı teneffüs edip adeta kendini ölmeden önce düzenli olarak haftalık analiz etmesi, Yaradan'a, Resulüne ve birbirlerine duygusal bağlılık açısından önemli bir kazanımdır ve manevi bir şarjdır.

Din Eğitimi Açısından Hutbenin Önemi ve Kritiği

Dini eğitimin önemli bir parçası olan hutbe, Hz. Peygamber döneminden itibaren insanların dini konularda aydınlanmaları için kapılar açmıştır. Ehil kişiler tarafından dini metinlerin (Kur'an ve Hadislerin) doğru biçimde yorumlanmasıyla hazırlanmış hutbeler, doğru ve isabetli bir din anlayışının oluşmasına vesile olur. (Ateş, 2008, s. 475).

Camiler herkese açık mekanlar olduğundan, cemaati oluşturan insanlar arasında farklı kültürde ve statüde kişiler bulunmaktadır. Bu yüzden farklı bireylerin eğitimlerinin dikkate alınma zorunluluğu vardır. Yetişkinlerde eğitimin sağlanabilmesi için, ihtiyaçları dikkate almak adeta bir gerekliliktir. Bu yüzden özellikle hutbede konu seçimi, üslup ve eğitim tarzı oldukça önemlidir.

Yetişkinler daha çok dinin sosyal yardımlaşma ve dayanışma yönü ile ilgilenirler. Yine onların öğrenme süreçlerinde isteklilik ve ihtiyaçlar ön plandadır. Genellikle kendilerinden ziyade sorumlu oldukları çevre için öğrenme isteği içinde olurlar. Yaşamın içinde aktif olarak bulunmalarından dolayı yaşama dair konuları öğrenmek isterler, iş hayatıyla ilgili problemlerin çözümlerini merak ederler, yaşlılar genellikle ilmiyal konularını öğrenmek isterler. Bununla ibadetlerini kusursuz yerine getireceklerini düşünürler (Keyifli, 2014, s. 362). Bütün bu yönleriyle hutbeler vesilesi ile, Cumalarda haftalık olarak, bayramlarda da yıllık olarak, ibadet niyeti ile bir araya gelmekte ve dini bir sosyalleşme eğitimi sağlanmaktadır.

Cuma namazına sürekli devam edenler için kısa süreli de olsa dini bir eğitimin veriliyor olması bu eğitimin devamı açısından fırsattır. Hatibin muhatabı kazanma ve onun dini duyarlılığını geliştirme hassasiyeti ve çabası içinde olması beklenir. Bu konuda Hz. Peygamber'in duyarlılığı bütün hatiplere örnek teşkil edecek mahiyettedir (Önkal, 1989, s. 211). Bir gün Allah Resulü Cuma hutbesi irad ederken bir kişi gelerek İslam hakkında bilgi istemiş, bunun üzerine Resulullah hutbeyi yarım bırakarak inmiş, adama meşgul olmuş, yeterince tebliğde bulduktan sonra minbere çıkmış ve hutbesine kaldığı yerden devam etmişti.

Din Eğitimi elbette yalnızca kısacık sürelerle sığdırılabilecek bir eğitim değildir. Fakat ne var ki hatibin o kısa süreli eğitimine adeta bütün hali yansımaktadır. Hutbelerde kısa vadeli de olsa iyi bir yaklaşım tarzı sergilemek sonrası adına din eğitimi için önemli kazanımlar sağlayabilir. Tevazu, içtenlik ve samimiyet, hislere hitap, düzgün ve temiz bir kıyafet, güzel konuşma, iyi bir temsil ile eğitimi olumlu etkileyecektir.

Resûl-i Ekrem'in genel olarak irşad metodu, hutbeleri ve sözlü tavsiyelerinin incelenmesinden anlaşıldığına göre başarılı bir hatipte her şeyden önce sağlam bilgi, samimiyet, şevk ve heyecan bulunması ve cemaatle iletişim kurabilecek bir olgunluğa sahip bulunması da güven telkin edip başarılı olmasının vazgeçilmez şartlarından (Baktır, 2019, s.17).

Hatiplerin, din ve inanç konularında cemaati etkileyebilmesi için, özel yaşamlarına da dikkat etmeleri gerekmektedir. İnsanlar dini önder olarak gördükleri bu kişilerin yaşamlarının bütün boyutları ile ilgilenmekte ve değerlendirmektedir. Bazen günlük hayattaki sıradan bir insanın, sıradan bir davranışını eleştiri ve denetim konusu yapmazlarken, hatiplerin bu davranışlarını denetim konusu yapabilmektedirler. Bu bakımdan hatiplerin, her bakımdan örnek olabilecek davranışlar sergilemeye özen göstermeleri lâzımdır. Dini iletişim alanında, sözlerine ve bilgisine güvenilen insanların halk tarafından

daha çok itibar edildiği ve dini kaynaklı sorunlarını da onlara aktarmayı uygun buldukları yapılan araştırmada ortaya çıkmıştır.

İletişim Yönüyle Hutbenin Önemi ve Kritiği

Cami ortamında din görevlisi-cemaat arasında etkin iletişimin kurulması, bu iki taraf arasında özel bir ilişkinin, güvene dayalı sağlam bir bağın kurulmasına bağlıdır. Bu ilişki içinde her iki taraf da birbirlerinin bireysel alanlarına ve ihtiyaçlarına saygı göstermek, karşılıklı güven ortamının gelişmesini sağlamak için gerekli şartları hazırlamak zorundadırlar. Bu açıdan bakıldığında, müftülükler yahut Diyanet tarafından hazırlanan hutbeler, hatip ve cemaat arasında karşılıklı güvenin oluşması açısından problem olan bir unsurdur. Zira her ne kadar metinden aktarılan bir mesaj bulunsa bile, mesajın doğrudan din görevlisi ile ilişkisi kesilmekte, bu tür bir yöntemde mesajın kaynağı; bir kurum veya başka birey/bireyler olarak ortaya çıkmaktadır. Mesajın hedef kitleye ulaşmasında aktarıcı olan hatibin cemaatiyle iletişim kuralları gereği aynı ortak yaşantı alanını paylaşarak ortak özelliklere sahip olması, mesajın hedef kitlenin dikkatini çekecek biçimde kodlanması, açık ve anlaşılır olması, mesajın hedef kitlenin ihtiyaçlarına cevap verici nitelikte olması gibi temel değer ve tutumların bilinmesi gibi şartlar göz önüne alındığı zaman, hutbelerin kesinlikle yerel nitelikte ve olmasını ve mahallinde hazırlanmasını gerektirmektedir (Altaş, 2008, s. 484).

Hız. Peygamber'in hutbelerinin maddî ve mânevî hayatın ihtiyaçlarıyla yakından ilgili, ferdî veya içtimaî problemlerin çözümüne yönelik olduğu bilinmektedir. Ayrıca hutbelerini kısa tuttuğu ve bunu tavsiye ettiği de rivayet edilmektedir (Baktır, 2019, s. 27).

Teklif ve Öneriler

Din hizmeti sunanlar sözleri, davranışları, aile hayatları, giyim ve kuşamları, sosyal ilişkileri ile hayatın her alanında örnek olmalıdırlar. Aksi davranış hem kendilerine, hem kuruma, hem de dine zarar verir. Din hizmetini olumsuz etkiler. Bu yüzden din görevlisi kendisine yasal olarak verilen namaz kıldırma, hutbe okuma, vaaz etme, dini soruları cevaplandırma ve Kur'an öğretme gibi görevlerinin yanında çevresine güzel örnek olma, yaşantı ve davranışlarıyla İslam'ı insanlara sevdirmelidir. Bunun için din görevlisi cemaatin arasına katılmalı onlarla hutbe ve vaaz dışında da sohbet etmeli, ülke ve dünya gündemini iyi takip etmelidir. Sammiyeti, tevazu ve saygısı, güler yüzlülüğü, güzel ahlakı ve haramlardan uzak duruşu, kaba ve kırıcı konuşmaması ve ayrımcılık yapmaması ile örnek olmalıdır (Karagöz, 2013, s. 41).

Kaynakça

Altaş, N. (2008). Cuma Hutbelerinde Etkili İletişim Sağlama Amacıyla Retorik Figürlerden Yararlanma, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (481-492) Ankara, DİB Yay.

Ateş, A. (2008). Vaaz ve Hutbelerde Kur'ana Yeterince Yer Verilmemesi ve Ayetlerin Uygun Bağlamda Kullanılmaması, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (463-475) Ankara, DİB Yay.

Baktır, M. (2019). *Hutbe*, 20 Aralık 2018 tarihinde, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hutbe> adresinden alınmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2018). Hutbe ve Mahiyeti. 17 Aralık 2018 tarihinde <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/detay/65/hutbenin-mahiyeti-ve-%C3%B6nemi> adresinden alınmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2018). Hutbenin tarihçesi 17 Aralık 2018 tarihinde <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/detay/76/hutbenin-tarih%C3%A7esi> adresinden alınmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2018). Hutbenin hükümleri. 17 Aralık 2018 tarihinde <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/87> adresinden alınmıştır.

Karagöz, İ. (2013). *Din Görevlisinin Misyonu ve Vizyonu*, Ankara, TDV Yay.

Keyifli, Ş. (2014). *Camilerde Din Eğitimi*, İstanbul, Ensar Neşriyat.

Önkal, A. (1989) *Resulüllah'ın İslam'a Davet Metodu*, Konya, Esra Yayıncılık.

Şener, M. (2011). *İzmir Minberlerinden Sesleniş*, I. baskı, İzmir.